

Alojz Jembrih
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb

Juraj Mulih kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj

Djelotvorna pojava isusovca Jurja Muliha (1694.–1754.),¹ kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj, na prostoru koji su naselili u prvoj polovici 16. stoljeća,² javlja se u doba cvata izdavačke nabožno-pučke i vjerske književnosti, u doba hrvatskoga književnoga baroka, odnosno u doba kada uloga svećenstva, kako u Hrvatskoj tako i izvan Hrvatske kod Hrvata, jača u prosvjetno-obrazovnoj zauzetosti kod vjernika. Kad je riječ o isusovcima, njihov rad, pa tako i Mulihov, ogleda se u katekizamsko-didaktičnim i katehetsko-misijskim tekstovima. Mulih je svoje misionarsko poslanje pretvarao u djelo, ponajprije u tadašnjoj Hrvatskoj, a potom i na prostorima đurske, vesprimske i pečujске biskupije u kojima su boravili Hrvati, dakle u Mađarskoj.³

Mulihov suvremenik Adam Balatazar Krčelić (1715.–1778.), ocrtavajući Mulihov lik, zapisao je: “ Postigao je [Mulih, A. J.], da se po seoskim župama pazi na čistoću i urednost,“ [rekli bismo poticao je na ekološku osvještenost, A. J.] „u jednu riječ posvuda je vrlo korisno djelovao, tako da nema sumnje, da je uistinu bio božji čovjek i apostol. I u srcu i na jeziku bio je blag i ponizan, nikome na teret ni dosadan. Bio je srednjeg stasa, punokrvan i srednje debljine. Uza sav toliki trud i napor nikada nije bio bolestan: uvijek je bio jakih prsiju ne bez osobite božje milosti. Tome su se čudili svi, koji su imali pred očima s jedne strane njegov trud i napore, a s druge njegovu umjerenost u jelu.“⁴ O Jurju Mulihu, također, je zapisao njegov kasniji subrat (u 20. st.), Miroslav Vanino: „Teško da je ikad jedan Hrvat, zajedno govorom i perom, toliko djelovao i postigao u radu za vjersko-moralni preporod velikog dijela hrvatskoga naroda, koliko Turopoljac iz Hrašća o. Juraj Mulih. Blizu 30 godina obilazio je 'apostolski misionar' hrvatskom zemljom, a zalazio je i k Hrvatima onkraj Dunava i Drave. (...) Gdje bi se pročulo, da dolazi 'sveti Otac Juraj', grnule su tisuće, da ga čuju, da s njim plaču, da okaju grijehe, ostave zablude i da začnu nov život dostojan kršćanina; izmiruju se obitelji godinama razdvojene vrelom mržnjom (...) bude se pobožnost i kršćanska dobrotvornost, uvode se kršćanski

¹ O životu i djelu Jurja Muliha vidi: Ivan Fuček, *Juraj Mulih. Život i djelo*. Zagreb 1994.

² Josef Breu, *Die Kroatensiedlung im Buregenland (...)*, Wien 1970.; Eugen Biricz, *Geschichte der Einwanderung der burgenländischen Kroaten*. Disertacija na Sveučilištu u Beču, Wien 1949. (mašinom pisano)

³ Vidi Karte I., II., III. kod: Ivan Fuček, *Juraj Mulih. Život i djelo*, Zagreb 1994., 258-259, 332-333, 444 -445.

⁴ Baltazar Adam Krčelić, *Annae ili historija 1748-1767*, Hrvatski latinisti, knj. 3, JAZU, preveo Veljko Gortan, Zagreb 1952., 128.

običaji i crkvena društva. (...) Bio je muž molitve i pokore. Na misijama spavao bi u kakvoj pojati ili kukavnoj kolibi, da mogne, ne smetajući nikoga, što ranije uraniti i poći ispovijedati narod, koji već u cik zore opsjedaše njegovu ispovjedaonicu. Sva mu je duše gorjela ljubavlju za bližnjega i za vječni spas duša; ta ljubav, pa jako tjelesno zdravlje omogućile su mu da podnese silni napor ispovijedanja i propovijedanja. Sate i sate strpljivo bi slušao ispovijedi, ponajviše seljačkoga svijeta, a po više bi puta na dan propovijedao i u kršćanskom nauku poučavao.“⁵

Takav se Juraj Mulih pojavio i kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj već 1730. u (današnjem) južnom Gradišću: Hodašu, Kethelju, Mikši i u Sv. Mihalju,⁶ dakle mjesta i župe u kojima su većinom živjeli Hrvati (bilo je mjesta u kojima su živjeli Mađari i Nijemci).⁷ Mulihovo djelovanje u zapadnoj Ugarskoj među tadašnjim Hrvatima, Nikola Benčić pokazuje da je Mulih 1749. misije držao u 17, 1750. u 27 mjesta s većinskim hrvatskim pukom.⁸ O održanim Mulihovim misijama ostali su zabilježeni podatci u župnim knjigama. Tako je u knjizi krštenih župe Klimpuh zapisano 1750.; ovdje u hrvatskom prijevodu: „Počevši dana 29. ožujka, godine 1750. ovdje je u Klimpuhu, velečasni pater misionar iz Družbe Isusove, Juraj Mulih, kroz cijeli tjedan držao misije. Poslije toga, 29. lipnja, na dan sv. Petra, poslije rane propovijedi u Pajngрту posvetio je župnu dvoranu i ovaj križ na vječnu uspomenu.“⁹ O učinku Mulihovih misija među Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj, zabilježio je mađarski povjesničar Lajoš Čoka (Csóka) u svojoj knjizi *Crkvene i školske prilike Šopronske županije za vrijeme Karla III. i Marije Terezije*, Pannonhalma 1929.¹⁰ Nikola Benčić neka iskustva Mulihovih pučkih misija predočuje i u svome članku.¹¹ Kao na primjer u Vulkaproderštofu za vrijeme propovijedi; „gladno [riječi božje] mnoštvo svijeta navalilo je na ljestve koje su bile nagnute na otvorene crkvene prozore“, ili o starom grješniku obraćeniku koji je došao, s podsmjehom, usput među prisutne. „Nakon nekoliko rečenica počeo je plakati i prvom mogućom prilikom izvršio je životnu ispovijed.“ Kao pokoru za svoje grijeha taj si je čovjek „stavio trnov vijenac na glavu (...). Oko vrata i na bedra stavio je verige, od kojih se jedan dio privezao nozi. I ovako po dva sata nosio na svojim ramenima tako veliku gredu da bi se pod njom rušila i tri muža. (...).“¹² Ili o „pokajničkoj djeci koja su tijekom Mulihovih misija 1750. padala na grobove svojih roditelja, moleći ih za oprostjenje za njihove loše postupanje za života prema njima.“¹³

⁵ Miroslav Vanino, Juraj Mulih i njegov „Posel Apostolski“ (1742), Posebni otiska iz „Života“ br. 1, Zagreb 1942., 1-2.

⁶ To su župe ili općine s hrvatskim stanovništvom.

⁷ To proizlazi iz podataka: Nikola Benčić, *Narodni misionar Juraj Mulih kod Gradišćanskih Hrvata*, Vrela i prinosi, 21, Zagreb 1996./7., 141-154.

⁸ Benčić, nav. dj., 144.

⁹ Benčić, naav. dj., 143.

¹⁰ Lajos Csóka, *Sopron vármegye kathlikus egyházi és tanügyi viszonyai III. Károly és Mária Terézia korában*, Pannonhalma 1929.

¹¹ Benčić, nav. dj., 144

¹² Benčić, isto..

¹³ Isto, 145.

Treba reći da je Mulih, u spomenuto doba, misionario u zapadnoj Ugarskoj samo u đurskoj¹⁴ (jurskoj) biskupiji; ona je bila podijeljena na mađarsko, njemačko i hrvatsko misijsko područje.¹⁵ On je zapravo, kako to navodi Fuček, kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj prezimio dvije zime (1749. - 1750. i 1750. - 1751.) stanjući u šopronskom isusovačkom kolegiju.¹⁶ Kako su ga prihvaćali Hrvati u Ugarskoj, opisuje Fuček: „Naši ljudi u Ugarskoj primali su ga s osobitim znakovima poštovanja. On je u Gradišću slovio kao njihov 'otac' i dragi prijatelj. U njemu su gledali živa sveca pa su se tako i prema njemu ponašali; moglo bi se reći da su mu već tada iskazivali 'kult' - štovanje kao svecu. Sjetimo se zasada samo jednoga takvog primjera u győrskoj biskupiji 1750. Ne može se izreći, čitamo u izvještaju -' s kolikim poštovanjem bi taj pobožni puk primio oca, kao ni jedan drugi na svijetu. Kada bi mu dolazili ususret ili on njima, - pozdravljali bi ga bacivši se na koljena, iako im je to Mulih strogo zabranjivao.“¹⁷

Budući da Mulih na pučke misije nije dolazio praznih ruku pa tako ni među Hrvate u zapadnoj Ugarskoj. On je, prije nego se uputio u misije, u zimskim danima, pripremao i priručne misijske knjižice, ili početnice, imajući u vidu jezik kojim se govori kod puka kojemu će misije držati. Ne kaže se bez razloga da je Mulih bio misionar koji je, kad je išao među Slavonce za njih priredio knjigu na njihovom idiomu, kad je išao među kajkavce priredio je na kajkavskome jeziku knjigu za njih,¹⁸ a kad je išao među Hrvate u zapadnu Ugarsku, za njih je priredio na njihovom čakavskome jeziku. U bibliografiji tiskanih knjiga na hrvatskome jeziku gradišćanskih Hrvata, Ludvig Kuzmić¹⁹ navodi dvije knjige koje je priredio i dao tiskati Juraj Mulih. Dvije od njih u naslovu ne iskazuju autorovo ime, ali se autorstvo Mulihu pripisuje. To je *Pripravljanje k spovedi. Kada roditelji, ali drugi dice navučitelji vide, da dica počnu dobro od zla razlučavati, ter spoznavati, ča je grih, i ča ni grih; onda (ne gledajuć na leta, nego na razum) moraju nje polahko k svetoj spovidi pripravljati, ke vindar neka ne puste tamo poiti pervlje, nego potle kada dobro znaju: ča onda šćiniti i kako se deržati moraju; a k tomu hoće kruto hasnovito biti ovo ko nasleduje, opitaanje, i uputenje.* (1748. u Željeznom tiskano).

Druga knjiga koja bi također mogla biti Mulihova ili priređena u suradnji s kojim redovnikom (mžda franjevcem), je *Horvatski Katekizam Aliti krtak nauk kešćanski. Roditeljom, Gospodarom, Školnikom, mladim ljudem, i sim horvatskoga jezika va Ugerskoj zemlji prebivajućim keršćenikom na dušno zveličenje pripravljen, i va marljivo stanje, poslušanje, ter obderžavanje s*

¹⁴ Győr (Đur, Jura).

¹⁵ Benčić, isto, 145.

¹⁶ Ivan Fuček, *Svećani tip pučkih misija Jurja Muliha. Propovjednička-pokornička metoda*, Vrela i prinosi, 16, Zagreb 1986., 63.

¹⁷ Fuček 1986, 72.

¹⁸ Na kajkavskome jeziku Mulih je priredio i dao tiskati oko dvadeset različitih knjiga. Vidi Fuček, nav. dj., 1994.

¹⁹ Kuzmich, 1992., 55-56.

pravum serdčenum ljubavum preporučēn. Štampan va letu 1747. Nahaja se blizu Železnoga, polag sv. Briga Kalvarije pri Dvorskome knigaru Jakovu Wanbek.

Ni to djelo ne iskazuje ime autora (priređivača).²⁰ Ono što bi ipak moglo ići u prilog Mulihovom autorstvu *Horvatskoga katekizma*, jest jedan dio u njemu, na str. 133-144, koji je preniet iz Mulihova djela *Škola Kristuševa, keršćanskoga navuka obilno puna* (...), Zagreb 1744., to su: *Regule roditelov i drugeh starešeh*,²¹ koje u *Horvatskom katekizmu* (1747.) glase: *Regule roditelov, i drugih starijih za dicu*. Kasnije ćemo navesti paralelni tekst zbog jezične usporedbe.

Treća knjiga s autorovim imenom su: *Duhovne jačke. Poslovanja apoštolskoga, ko sada na drugo leto duhovni otac Juraj Mulih jezuita misionar apoštolski, po horvatskih seli obnaša, i svojim vernim poslušitelom (izvan ovoga svetoga leta) obilno prošćenje nazvešća, ter danoga navuka marljivo obderžavanje ljubleno proporuča. Z milostivnum voljum presvitloga, i prepoštovanoga g. njih eksecelencije gospodina grofa Ferenca Ziči, biškupa Đurskoga, etc. Za svoje duhovne ovce kruto skerblivoga i zato od Boga vekovečne platje, a od ljudih, velike hvale vridnoga*. Štampane va Győri leta 1750. po Greguru Janušu Streibig.²²

Po formalnoj strani to je mala đepna knjižica veličine molitvenika. Tekst počinje s naslovom: *Ljubljeno opominjanje*, potom slijedi: **Pervo:** *Ako do ove jačke na pravu notu nezna jačiti; takov more samo razložno štati, i tako nogo hasnovati: ar se ovde nahajaju lipi nauki, i serdca na sako dobro gibanje. Drugo:* *Dragi Horvati va Ugerskom Kraljestvu stojeći, vi malo drugač govorite, nego va Horvatskom. Ali ufam, da za dobro primite kako ja ovde pišem i govorim. Treto:* *Da ovo sveto Leto, za žive, ter zdrave Ljudi ne obilnoga Prošćenja do Rima, nego druga mala Prošćenja noga mogu se dostati.* (str. 2) Na str. 3, na vrhu ukrašeni isusovački amblem a potom na latinskom jeziku: *Ingressus Missionis Apostolicae. Dum A. R. D. Parochus devotum populum sequendo processionaliter intravit templum; tunc ante magnum aram stans, latine intonat: veni Sancte Spiritus. Dein P. Missionarius in Cathedra prosequitur ccum populo Croatice*. Jačka I. od Duha Svetoga.

Duhovne jačke sastoje se od 24 pjesama, himana (str. 8-66). Molitveni dio sadrži Gospine litanije s molitvama (60-66), slijede jutarnje, večernje molitve s činima savršena pokajanja (67-86). Slijedi *Opominjanje* s 20 točaka, koje „duhovni otac misionariuš sagdir ljubljeno preporuča“ (str. 78). *Duhovne jačke*

²⁰ Kuzmić navodi: „Der Verfasser dieses Katechismus ist mit hoher Warscheinlichket ein Franziskaner, vielleicht Bogović oder (und) Palković. Olga Šojat schrieb das Werk irtümlich dem Jesuiten Juraj Mulih zu.“, Ludwig Kuzmich, *Kulturhistorische Aspekte der burgenlandkroatischen Druckwerke bis 1921 mit einer primären Bibliographie*, Buregnländische Forschungen, Sonerheft X, Eisenstadt 1992., 55.

²¹ Taj dio *Škole Kristuševe* s pravom je nazvan prvi hrvatski bonton koji je doživio već dva izdanja u suvremenoj latinčkoj grafiji (2002., 2014.) Za tisak priredio, tekst transkribirao i pogovor napisao Alojz Jembrih, izd. Kajkaviana, Donja Stubica.

²² Jedini izvorni primjerak te pjesmarice nalazi se u knjižnici HAZU u Zagrebu sign. R 101. O toj pjesmarici pisao je: Alojz Jembrih, *Mulihovi misijski priručnici*, Vrela i prinosi, 21, Zagreb 1996./97., 121-134.

zvaršavaju na str. 88 sa zazivom: „Sa ova neka budu Bogu na vekšu Diku: Mariji na Hvalu: Angelom i Svetcem na Poštenje; a Dragim Dušam na vekivečno zveličenje.²³ Amen.“ Kad je riječ o pojedinim jačkama u Mulihovoj misionarskoj pjesmarici za Hrvate u zapadnoj Ugarskoj, treba još spomenuti kako je kod nekih pjesma Mulih naveo uputu na koju se notu dotična pjesma pjeva, što je i logično jer Duhovne jačke nisu tiskane s notnim zapisom. Nešto slično su radili: Grgur Mekinić (†1617.) u svojim *Duševnim pesnam* (1609., 1611.)²⁴ u Krajačevićevim *Molitvenim knjižicama* (Požun, 1640.)²⁵ *Svetim evangeliumima* (1652.),²⁶ navodeći početak pjesme suponira melodiju na koju se dotična pjesma u pjesmarici može pjevati. Tako napr. Juraj Mulih, za **Jačku XIX. Od Sv. Izidora težaka**, navodi da se ona pjeva na notu *Orla pojdem prosit peruti*.

Regule za roditelje i starije (kajkavska i gradišćanskohrvatska verzija)

Budući da je tekst istih *Regula* već objavljen u posebnoj knjižici s opširnim pogovorom (2002., 2014.)²⁷ kao i u knjizi *Tragom turopoljske povijesti* ²⁸ (2014.), ovdje ću ih, po izboru, iznova zbog usporedbe s gradišćanskohrvatskom verzijom, predložiti čitatelju. Juraj Mulih je te *Regule* prvi put objavio u svojoj knjizi *Posel apoštolski 1742.* i opet u knjizi *Škola Kristuševa 1744.* jedna vrsta katekizma kojemu su na stranicama od 568 do 516 pridodane Regule, a ove o kojima je ovdje riječ su na str. 468-482. S pravom se spomenute Regule mogu nazvati prvi hrvatski bonton namijenjen mladima i starijima na području gdje se govori i čita kajkavskim jezikom, dakle u Zagrebačkoj biskupiji pa i šire. Uvidom u sadržaj *Regula*, u *Školi Kristuševoj*, njih bismo mogli podijeliti u dva dijela; u prvom dijelu su *Regule roditelov u drugeh starešeh* (str. 468-482), a u drugom su dijelu *Regule dvorjanstva* (491-561). Dakle, prve su regule namijenjene obiteljskom, kućnom i školskom odgoju, a druge staleškom, plemićkom, društvenom odgoju. Moglo bi se postaviti pitanje, zašto u *Horvatskom katekizmu* (1747.) nisu uvrštene i *Regule dvorjanstva*? Zato što kod Hrvata u zapadnoj Ugarskoj nije bilo nosivog plemićkoga staleža koji bi se koristio hrvatskim jezikom, odnosno njihova djeca nisu govorila hrvatski jezik, njime su se služili u hrvatskim obiteljima i u crkvi (i

²³ Zveličenje znači spasenje.

²⁴ Mekinićeve pjesmarice su dostupne u pretisku s opširnim pogovorom Alojza Jembriha, u izdanju NSK Zagreb 1990.

²⁵ U knjizi: Ivan Zvonar, *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti*, I., Zabok 2014., 51 navedeno je da su Krajačevićeve *Molitvene knjižice* tiskane u Poznanju što je netočno; „Vu Posone“ znači u Požunu, to je danas Bratislava (njem. Presburg).

²⁶ Vidi: Alojz Jembrih, *Juraj Habdelić i njegovo djelo u kroatističkim i slavističkim proučavanjima 19. i 20. stoljeća*, Kolo. Časopis Matice hrvatske za književnosti, umjetnost i kulturu, br. 5-6, Zagreb 2009., 125.

²⁷ Oba izdanja je priredio za tisak i pogovor napisao Alojz Jembrih, izd. Kajkaviana Donja Stubica.

²⁸ Knjiga je tiskana u biblioteci *Albatros* Pučkog i otvorenog učilišta Velika Gorica.

školi, ako je postojala).²⁹ Slijedi tekst kajkavskih *Regula* i gradišćanskohrvatska verzija u *Horvatskom katekizmu* (1747.).

REGULE roditelov i drugeh starešeh

Stareši, a navlastito roditeli, to je to: otec i mati, svojoj dece jesu dužni ljubav, hranu, opravu, strah, navuk i dobru deržanja peldu, ako hote decu Bogu povoljnu, svecem spodobnu, sebi i orsagu hasnovitu othraniti ter svoju veliku dužnost ispuniti i od Boga plaću dobiti. Zato i k tomu na pomoć moraju ove Regule marljivo obderžavati.

Regula 1. Doklam je dete jošče vu vutrobe, moraju se roditeli pobožno Bogu moliti za srečen porod i k tomu se skerbeti, da ne dadu zroka, da bi se dete mrtvo roditi moralo. Zato potrebno se je čuvati od teškog zdiganja, nošenja, tancanja, droncanja, voženja, vtekanja, prestrašenja, nazlobovanja, serdenja, preganjanja, tugovanja, bijenja i vsake druge teškoče, iliti onoga, kaj bi matere moglo tugu ali nagel strah zavdati ali na zdravju imalo naškoditi, otkud betežna bi morala mertvo dete poroditi i tak dušu zgubiti.

Regula 2. Kada se dete živo narodi, moraju Bogu zahvaliti i dete na Božju diku alduvati, ter se za sv. kerst najpervič skerbeti. Ar je smerti pogibel, akoprem se zdravo vidi.

Regula 3. Kada je dete okerščeno, dužni su skerb imati, da se ne zagnjete i da mu kaj ne naškodi. Zato nê ga dobro, niti slobodno k sebi na postelju postavljati, nego poseb, na stran, vu zipku ali koritce, ter onde večkrat svetum vodum poškropiti i prekrižiti, Bogu, Marije, angelu čuvaru i kersnomu svecu ali svetice preporučati; ter kuliko je moguče, z materinem a ne dojkinem, najmre kurvinem, mlekom nadajati, da hudobe z mlekom ne posesne i svojoj dojke spodobno ne postane, kak se negda zna pripetiti.

Regula 4. Kak berže dete počne ikaj bendekati, naj se taki vuči sveta imena *Ježuš, Marija, Jožef* zazavati. I kuliko je moguče, z ručicum znamenje s. križa na se postavljati.

Regula 5. Kada dete počne razum dobivati, naj paze roditeli, da niti od njih, niti od nikoga drugoga ne čuje zle reči niti nepoštene popevke. Zato družinčeta zloga jezika ali nepoštenoga žitka pri svoje hiže (kakti kužnoga) naj ne derže.

Regula 6. Naj ne puste, da bi se deca med sobum karala, špotala, preklinjala, skubla ali razbijala, lagala, prisegala, bogmala ali nepošteno pajdašila. I ako bi se kaj takvoga pripetilo, naj pokaraju i kaštigaju.

²⁹ Usp. Alojz Jembrih, *Na izvori gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti/Aus dem Werdegang der Sprache und Literatur der Burgenlandkroaten*, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno 1997., 104, bilj. 6.

Regula 7. Naj ne puste, da bi deca gola hodila ali se po kuteh pogibelno skrivala, ali žensko s muškom spavalo; nego kakti slamu od sena naj razluče.

Regula 8. Roditelji naj odhrane decu ne k zemlje i ovomu svetu prileplenu, ter k peklu nagnjenu, nego k dobrotam kerščanskem, i k nebu, kakti k svoje drage domovine osovleni. Zato moraju decu najpervič vučiti ova: 1. Boga svojega Stvoritela spoznati. 2. Boga se bojati. 3. Boga ljubiti i njemu verno služiti.

Da Boga mogu spoznati: Moraju njim napervo davati navuk, ki se ovde vu perve i druge Škole najde. Od njega gustokrat opitati i ne prestati doklam se ne navuče.

Da se Boga mogu bojati: Moraju njim napervo donašati strašne kaštige s kojemi G. Bog na ovom i na drugom svetu grešnike more kaštigati, kakti vnoge je kaštigal, od kojeh pišu hištorije.

Da deca Boga mogu ljubiti i njemu verno služiti: Moraju roditeli njim od dobrote Božje večkrat pripovedati, i dare Božje napervo donašati, da mi vse od G. Boga imamo: Dušu, telo, kotrige, krepost, polje, vinograde, verte, maršicu, blago, živat, opravu, hranu, sada ovde kratko življenje; a potlam nebesko ter vekivečno Kraljestvo pripravleno.

Regula 9. Kada detetu kaj dadu, naj taki opomenu, da G. Bogu zahvali, prez kojega ne bi nikaj imali, niti davali.

Regula 10. Kak berže vjutro dete gore stane, naj se pobožno prekriži i potlam, vmiveno ter počesano, naj poklekši Boga moli. Kakti pred jelom, po jelu i vu večer. K tomu dužni su dete vu cirkvu na Božju službu voditi ali s pobožnem družinčetom pošiljati, da se onde spametno i pobožno drži, Boga moli ali navuk poslušaj; a doma od njega opitati ter znajuče pohvaliti, a neznajuče pokarati i negda kaštigati.

Regula 11. Dobro bi bilo detetu kip raspetoga Kristuša večkrat pokazati i napervo donašati. Kuliko je dragi Jezuš za nas grešnike preterpel? Kak smo vnoge njemu dužni, a od nas nikaj drugo ne potrebuje, nego samo ljubav i zahvalnost, koja stoji vu tom, da mi ono mislimo, govorimo i činimo, kaj on želi i zapoveda, a ono ostavimo, kaj njemu ne povoljno.

Zato roditeli naj pred decum ne imenuju gologa imena Božjega, nego vsigdar kakvo poštenje naj pridadu: *Naš preveliki! Dragi! Dobri! G. Bog! Naš Dragi Otec! Naš Stvoritel i Sudec, ki vsa vidi i čuje.* Da se ovak deca navuče na vnoge držati G. Boga.

Regula 12. Potrebno je dece gustokrat napervo donašati onu veliku plaču, koju G. Bog je pripravil onem, ki njega pravo ljube i njemu verno služe. Zatem pelde svecev, ki su ovde vnoge dobra včinili, a zla dobrovoljno podnesli, ter su sada ovde i v nebu obilno naplaćeni i odićeni. Ar njihove svetke oblužavamo, moći poštujuemo, cirkve pohađamo, oltare kinćimo, kipe nosimo i kušujemo; a kaj v nebu imaju, toga preseći ne moremo. Zato nje zazavamo.

Regula 13. Roditelji za se i za decu naj marljivo G. Boga mole, da mogu veru kerščansku ne samo spoznati, nego i žitek svoj polag vere ravnati, to je to: Boga pravo ljubiti, njemu verno služiti ter pošteno, pravično i pobožno živeti.

Regula 14. Z rečjum i dobroga žitka peldum naj decu vuče ne samo Boga i svoje stareše poštovati, nego takajše vsakomu (akoprem mlajšemu) dostojno poštenje davati i ljubav iskazati. A redovnike kakti Božje namestnike preštímavati, ar ovak rajši posluhnu i bolje obderže ono, kaj G. Bog po redovnikih zapoveda. Za tem, da se iskažu svojoj gospode i gospodarom verne i podložne, svojem bližnjem mirne, pravične i složne, a sirotam i sebi podložnem miloserdne i darežljive; ar ovak budu G. Bogu i dobrem ljudem povoljni i svecem spodobni.

Regula 15. Naj se roditelji tak spametno derže, da svoje nuternje ljubavi svojoj dece nigdar ne pokažu. Naj vendar nje ne draže, ne serde, ne špotaju niti ne preklinjaju, niti vu velike serditosti ter nedostojno ne kaštigaju, ar ovak mogu naškoditi vudreč onde, gde i kak nê potrebno; i Bog ne dâ svoje osebujne milošče na pobolšanje, kajti ovde ne misle tuliko Bogu vgoditi i dete pobolšati, kuliko svojemu serditomu sercu zadosta včiniti; i zato mogu vgrešiti, akoprem vredno ter nerazložno kaštigajuč.

Regula 16. Ako dete kaj zakrivi, nê ga dobro taki vudriti, nego prvič lepo opomenuti i drugoč malo pokarati, tretič oštro se zagroziti; i ako to nê dosta, tak četertič spametno kaštigati, ali ne iz serditosti, nego iz ljubavi i prez boja; ter primo kaštige, da more svoju malovrednost videti, potrebno je njemu vsu krivicu pred oči postaviti ovak ali spodobno govoreč: *Vidiš, moje dete! ti si ovde zbantuvalo dragoga G. Boga, od kojega vse dobro imamo i diku nebesku čekamo; i zato si veliku kaštigu zaslužilo; ali, za vezda samo zemljicu trikrat kušni.* A drugda mogu zapovedati ova: na zemlje z jezikom križ napraviti; ali klečeč moliti, ali ne jesti, ali pisati, ali se kaj napamet navučiti; ali kaj vu rukah ali zubech deržati. Ali mu kaj dragoga skratiti, kakti je po vanke šetanje, dobra reč, veselo oko, z drugemi stol, jestvina, sâd, nova oprava, ali kaj drugoga njemu povoljnoga. I da bi ova prijeti ne htelo ali za ovo ne maralo, tak onda mogu oštro kaštigati i ne prestati, doklam samo dete pobolšanja ne obeča. Na boj, vendar, nê dobro taki niti gustokrat dojt, kada se more prez njega kaj opraviti; ar ako se dete boju privuč, onda se ga več ne bude bojal, i je vse zdvojeno.

Regula 17. Kajti pak spametni roditelji spoznavaju, da ne vse zlem, nego i z dobrem more se pri dece mnogo opraviti, najmre s hvalum, z darom i obetanjem, zato, ako se dete dobro derži i kaj mu se reče rado včini, ali ako se kaštigano verlo pobolša, tak potrebno je takovo pohvaliti, z darom nadeliti ali njê negda več od drugeh preštímavati. I ako se bude tak dobro nadalje deržalo, more mu se kaj dobra obečati, vu oprave ali vu drugom kaj deca ljube. Ali vendar, ako je i dobro dete, naj ga roditelji prek svojega stališa ne opravljaju niti ne cifraju; nego samo pošteno i svojemu stališu pristojno naj se hrani i opravlja.

Regula 18. Naj se skerbe roditeli, da deca od njih niti od drugeh nikaj ne čuju niti ne vide, kaj bi dece bilo škodljivo nasledovati. Zato naj njim dadu dobru življenja peldu, ter naj se čuvaju, da sami ne čine niti ne govore onoga, za kaj bi decu karati ali kaštigati morali; nego naj ono čine i govore, kaj bi radi od dece čuti i videti. I pokehdob vsaka stvar svoje mlade od neprijatela marljivo čuva, zato naj roditeli dobro paze, da deca ne hode med zgrablive vuke, niti med kužne kozle, niti med srablive ovce, to je to: med zloga i nepoštenoga žitka ljudi, gde bi se ostvarila i zloga žitka prijela; ar se i zdrava jabuka od gnjile i zdrava ovca od kužne berzo pokvari.

Regula 19. Ako deca nesu za školu, nego za drugi posel, tak, ako je moguče, naj idu vu meštiju, da se potlam mogu pošteno hraniti; da potlam ne budu kraduč greha i pekla služila ali, teško i nepošteno živuč, svoje roditele preklinjala. Kada su pak na dobe, da mogu i hote stališ premeniti, to je to: vu s. red ali vu hižni zakon stupiti, tak se ni sim ni tam ne mogu siliti; nego se njim mora puna sloboda pustiti i k tomu njihova dobra ter lastovita volja iskati, poleg koje dužni su roditeli opstati, kuliko mogu pomoči i Božjega blagoslova k tomu njim ponizno prositi, ter njim večkrat vu žitku, a najmre onda, njihov stališ ljubleno blagosloviti.

Ovde potrebno je znati, da ako roditeli ove Regule ne obderže, tak svoje velike dužnosti ne izverše i zato suprot četerte zapovedi Božje greše. Najmre pak oni:

1. Kî po svoje malovrednosti dete pervo vmore, nego njê dobe, to je to: kî su tomu zrok, da se dete ne zanosi ali da se zanošeno, po malovrednosti van mertvo istira i tak naveke od lica Božjega odverne. O, nesrečni takovi, kî se toga ne boje niti ne čuvaju.

2. Kî detece gingavo k sebe na postelju i tak vu žitka pogibel postavljaju; gde ako ga i ne zagnjetu, vendar zarad ove pogibeli greše.

3. Kî decu preklinjaju, ali vu velike serditosti ter nedostojno prebijaju, ali njim smert žele, ali drugu nesreču nazavaju.

4. Kî dece zlu peldu davaju ter zlo čuti i videti, govoriti ali činiti prepuščaju, kaj bi dužni pokarati, kaštigati i zabraniti.

5. Kî decu navuka kerščanskoga i navadne molitve niti sami ne navučaju niti drugam nanavuk ne pošiljaju, ali vu pristojne oprave, hrane ali meštije zupuščaju, ter njim ali starešeh špotanje, ali klatenje, ali pijančuvanje, ali pogibelno pajdašenje, ali sámó vmanguvanje prepuščaju; kakti se nekoji roditeli bolje skerbe, da se neme stvari vsaki den dobro nahrane, nego da se deca vu Božjem strahu i navuku pobožno odhrane.

6. Kî decu vu stališ suprot njihove volje silum ali strahom natiravaju, ali se njim zato nagražaju.

Verni kerščeniki! Da se tak vnogi ljudi na greh puščaju i, od tesnoga ter nebeskoga puta odstupivši, po širokom na vekivečno skvarenje tak marljivo putuju, gdo je največ tomu kriv? Stanovito nigdo na svetu več nego nepobožni,

nemarljivi i nesrečni roditeli, to je to: oci i matere, kak je potrebno ne živuč i decu zapuščajuč. O, strašni neprijатели sebe i svoje dece! a neverniki vsega orsaga! kajti roditeli svoju decu na tesen put po krepostih kerščanskeh k nebu ne ravnaju, nego vnogo bolje na širok put, po praznostih svetskeh, k peklu navračaju. Gde gorše čine nego *Herodeš* kervolok, kî, decu poklavši, je njim nebeski put otperl; a zli roditeli nebeski put zapiraju ter peklenški otpiraju, dapače po svoje zle pelde na njega ne samo tiraju, nego i vleku.

Ada, za ljubav Božju i drageh dušic, za pet ran i kervi Krištuševe vrednost, zaklinjam vse roditele, da se skerbe, dragu decu svoju pravo ter po kerščansko othraniti. I to iz oveh zrokov:

1. Kajti su tu skerb pod strašen greh dužni obnašati, koju su onda na se vzeli, kada su vu hižni zakon stupili.

2. Kajti od ove skerbi oni sami ter prvi budu imali najvekšu hasen: veselje, poštenje i zahvalnost, končema od Boga; a drugač kvar, tugu, špot i kaštigu, ako ovu dužnost ne ispune.

3. Kajti drugač nikak ne mogu dece već naškoditi, nego po ovom zapuščanju vu mladosti; ar ovak i z decum šetuju na muke peklenške, gde se budu naveke preklinjali, kak nas vuče hištorije.³⁰

Regule roditelov, i drugih starjih za dicu

(u Horvatskom katekizmu 1747.)

Starji, naimre otac ter mati, svojoj dici jesu dužni ljubav, hranu, opravu, strah, nauk, i dobri lipoga deržanja példu, ako hote dicu Bogu povoljnu, svetcem spodobnu, sebi, i orsagu hasnovitu othraniti, ter svoju veliku dužnost ispuniti, i od Boga plaću dobiti. Zato i k tomu na pomoć, moraju ove regule marljivo obderžavati.

Regula 1. Dokle je dite još va utrobi, moraju roditeli pobožno Boga moliti za srićan porod: i k tomu se skerbeti, da na dadu uzroka, da bi se dite mertvo roditi moralo. Zato potribno se je čuvati od teškoga zdiganja, nošenja, skakanja, tancanja, droncanja, potresanja, utikanja, prestrašenja, serdenja, tugovanja, bijenja, stiskanja, i sega onoga, ča bi materi moglo tudu, ali nagal strah zavdati, ali na zdravlju naškoditi, odkud betežna bi morala mertvo dite poroditi, i tako dušu zgubiti.

2. Kada se dite živo narodi, moraju Bogu zahvaliti, i dite na Božju diku ofrovati: ter se za sv. Kerst najpervič skerbeti; ar je smerti pogibel, ako prem se zdravo vidi.

3. Kada je dite kerščeno, dužni su skerb jimati, da se ne zagnjavi, i da mu ča ne naškodi. Zato ni ga dobro niti sagdar slobodno k sebi na postelju postavljati,

³⁰ Tekst je prepisao Alojz Jembrrih iz *Škole Kristuševe* (1744.) Jurja Muliha u suvremenu latiničku grafiju pri čemi je pisanje velikih i malih slova ostalo prema hrvatskom pravopisu.

nego osebi na stran va zibku, ter onde večkrat z sv. Vodum poškopiti, i prekrižiti; Bogu, Mariji, Anđelu čuvaru, i kerstnomu svetcu, ali svetici preporučiti; ter kuliko je moguće, z materinim, a ne dojkim najmre kurvinim mlikom nadajati, da hudobe z mlikom ne posasne, i svojoj dojki spodobno ne postane, kot se nigda pripeti.

4 Kako dite počne ča pentati neka se sv. Jimena *Ježuš, Marija, Jožef*, zazivati; i kuliko je moguće z ručicum zlamenje sv. Križa na se postavljati.

5. Kada dite počne razum dobivati, neka paze roditeli, da niti od njih, niti od drugoga ne čuje zle riči, niti nepoštene jačke. Zato družinče zloga jezika, ali nepoštenoga žitka pri stanu (kot kužno) neka se ne derži.

6. Neka ne puste, da bi se dica med sobum karala, špotala, skubla, bila, lagala, psovala, bogmala, prisigala, ali nepošteno tovarušila. I ako bi se ča takovoga pripetilo, neka pokaraju, i kaštigaju.

7. Neka ne terpe, da bi dica gola hodila, ali se po kutih pogibelno sranjala, ali žensko z muškim ležalo.

8. Roditeli neka odhrane dicu ne k zemlji, i ovomu svitu prilipljenu, ter k paklu nagnjenu; nego k dobrotam kerščanskim i k nebu kot k svojoj dragoj domovini gori obrnuti. Zato moraju dicu najpervič učiti ova 1. Boga svojega Stvoritelja spoznati. 2. Boga se bojati. 3. Boga ljubiti, i njemu verno služiti.

Da Boga spoznaju: Moraju njim davati nauk, ki se va Horvaskom šlabikaru, i va ovom Katekuzmušu najde.

Da se Boga boje: Moraju njim povidati strašne kaštige, s kimi G. Bog na ovom i na drugom svitu grišnike more kaštigati.

Da dica Boga ljube: i njemu verno služe: Moraju roditeli njim od dobrote Božje večkrat pripovidati, i dare Božje najperdonašati, da mi se dobro od G. Boga jimamo: dušu, telo, kripost, polje, vinograde, verte, stanje, blago, orudalje, obilje, opravu, hranu, sada ovde kratko življenje, a potle nebesko na veke pripravljeno kraljestvo.

9. Kada ditetu ča dadu, neka opomenu, da G. Bogu zahvali, prez koga ne bi ništar jimali, niti davali.

10. Kada se dite jutro goristane, neka se prekriži pobožno, zatim umiveno, i počesano neka poklekne, ter Boga moli; takajše pred jilom, po jilu, i na večer. Polag toga dužni su dite va crikvu k Božjoj službi peljati, ali s pobožnim družinčetom pošilati, da se onde spametno i pobožno derži, Boga moli, ali nauk poslušaj; a doma od njega opitati, ter znajuće pohvaliti, a neznajuće pokarati, i nigda kaštigati.

11. Dobro je ditetu kip raspetoga Kristuša večkrat pokazati, i povidati, kuliko je dragi Ježuš za nas terpil, kako mu nogo jesmo dužno, a od nas ništar drugo ne potrebuje, nego samo ljubav i zahvalnost, ka stoji va ovom: da ono mislimo, govorimo, i činimo, ča on želi i zapovida; a ono da ostavimo, ča njemu ni povoljno. Zato neka roditeli pred dicum ne jimenuju gologa jimena Božjega,

nego sagdar neka pridadu kakovo poštenje: *Naš preveliki! Dragi! Dobri! G. Bog! Naš dragi otac! Naš Stvoritel i sudac, ki se vidi i čuje.* Da se ovako dica nauče na veliko deržati G. Boga.

12. Potribno je dici gustokrat na pamet donášati onu veliku plaću ku je G. Bog pripravil onim, ki njega pravo ljube, i njemu verno služe. Zatim pelde svetcev, ki su ovde noga dobra učinili, i teška dobrovoljno preterpeli, ter su sada na zemlji i na nebu obilno naplaćeni i odićeni; ar njihove svetke obslužavamo, ostanke poštujuemo, crikve pohajamo, oltare kinčimo, kipe nosimo i kušujemo: a ča na nebu jimaju, to se ne more izreći; zato nje zazivamo, da za nas Boga mole.

13. Roditeli za se, i za dicu neka marljivo G. Boga mole, da moru njega pravo ljubiti, verno mu služiti, ter pošteno, pravično i pobožno živiti.

14. Z rićum i dobroga žitka peldum neka dicu uče: ne samo boga i svoje starje poštovati; nego takajše sakomu (akoprem mlajemu) dostojno poštenje davati, i ljubav iskazati. A redovnike kako Božje namestnike preštímavati; ar ovako radje posluhnu, i bolje obderže ono ča G. Bog po redovnikih zapovida. Polag toga da se iskažu svojoj gospodi, i gospodarom verne i podložne, svojim bližnjim mirne, pravične i složne; a sirotam i sebi podložnim miloserdne i darežlive.

15. Neka se roditeli tako spametno derže, da svoje nuternje ljubavi svojoj dici nigdar preveć ne pokažu. Neka vindar nje ne draže, ne serde, ne proklinjaju, niti va velikoj serditosti nedostojno ne kaštigaju; ar ovako moru naškoditi, udreć onde, kadi i kako ni potribno: i Bog ne da svoje osebujne milošće na pobolšanje; ar ovde ne misle tuliko Bogu ugoditi, i dite pobolšati, kuliko svojemu serdditomu serdca zaadosta učiniti; zato ne spametno (akoprem vridno) kaštigajuć moru zagrišti.

16. Ako dite ča zakrivvi, ni ga dobro najperviĉ naglo udriti, nego pervlje lipo opomenuti, drugoĉ malo pokarati, tretiĉ oštro se zagroziti, i ako to ni dosta, tako četertiĉ spemetno kaštigati, ali ne iz serditodti nego iz ljubavi i prez boja; još pred kaštigum, da more svoju malovridnost spoznati, potribno je njemu su krivicu pred oči postaviti ovako, ali spodobno govoreć: *Vidiš moje dite! Ti si ovde zbantovalo našega dragoga G. Boga, od koga se dobro jimamo, i diku nebesku čekamo; zato si veliku kaštigu zaslsužilo: ali za sada samo zemlju trikrat kušni.* A drugda moru zapovidati ova: na zemlji s jezikom križ napraviti, ali klećeć moliti, ali mu jisti ne dati, ali ča je po vani hoditi, na jigru pojtj, sad okusiti, novu opravu oblići.

Ako bi pak za ova ne marilo, onda moru oštro kaštigati i ne prestati, dokle samo dite pobolšanja ne obeća. Na boj vindar ni dobro naglo i gustokrat dojtj, kad se more prez njega ča opraviti; ar oko se dite k boju priuĉi onda se ga već ne bude bojalo, i je se zdvojeno.

17. Pokidob pak spametni roditeli spoznavaju, da ne se zlim, nego i z dobrim more se pri dici nogo opraviti, najmre z hvalum, z darom, i obitavanjem; zato ako se dite dobro derži, i ča mu se reče, rado učini, ali ako se kaštigano verlo pobolša; tako potribno je takovo pohvaliti, z darom nadiliti, ali nje nigda već od

drugih preštímavati. I ako se bude tako dobro na dalje držalo, more mu se ča dobra obečati va opravi, ali va drugom, ča dica ljube. Ali vindar ako je i dobro dite, neka ga roditeli prik ssvojega stališa ne opravljaju niti ne cifraju; neego samo pošteno, i svojemu stališu pristojno neka se hrani i opravlja.

18. Neka skerbe roditeli, da dica od njih, ali od drugih ničesar ne čuju, niti ne vide, ča bi dici bilo škodljivo nasledovati; zato se neka čuvaju, da sami ne čine, niti ne govore onoga, zač bi dicu karati ali kaštigati morali; nego neka ono čine i govore, ča bi radi od dice čuti i vidjeti. I pokihdob saka stvar svoje mlade od nepretela marljivo čuva, zato neka i roditeli dobro paze, da dica ne hode med zgrablive vuke, niti med kužne kozle, niti med sraobljive ovce, to je: med nepoštenoga i zloga žitka ljude, kadi bi se zloga žitka prijela; ar se i friška jabuka od gnjile, i zdrava ovca od sraobljive lahko pokvari.

19. Nogo hasni dicu v školu pošiljati, dokle se štati nauče; ako pak nisu za višje škole, ali ni k tomu prilike; tako ako je moguće, neka se uče meštrije, ali drugoga poštenoga dela, da se potle moru pošteno hraniti, da po vrimenu ne budu mangujuć ali krađuć, griha i pakla dobivala: ali teško i nepošteno živuć, svoje roditelje proklinjala.

20. Kada su pak dica pri dobi, da moru i hote stališ preminiti, to je: vas v. red, ali va hižni zakon stupiti, tako ni slobodno nje simo ali tamo silovati, nego se mora njim pervlje hasnovitan nauk dati, zatim puna sloboda pustiti, k tomu njihova dobra lastovita volja jiskati, polag ke dužni su roditeli obstati, kuliko moru pomoći, i Božjega blagoslova k tomu njim prositi, ter večkrat va žitku, a najmre va takovom preminjanju njihov novi stališ ljubljeno blagosloviti, da z njimi skupa budu blagoslovljeni ovde do vrimena, i onde na se veke.

Ako roditeli ove Regule ne obderžavaju, tako svoju dužnost zadovoljno ne ispune, nego griše, najmre ovo:

- I. Ki po svojoj malovridnosti jesu tomu uzrok, da se dite va utrobi ne zanosi, ali zanešeno da se mertvo porodi, ali drugačije prez sv. Kersta umre, ter nigdar Božjega lica ne vidi.
- II. Ki ditece gingavo k sebi na postelju, i tako va žitka pogibel postavljaju, kadi akoprem ga ne zagnjave, vindar zbog ove pogibeli griše.
- III. Ki dicu psuju, proklinjaju nedostojno va velikoj serditosti preveć biju, ali njim smert i druigu nesriću želje.
- IV. Ki dici zlu peldu davaju, zlo čuti, vidjeti, govoriti, ali činiti prepušćaju; ča bi dužni pokarati, kaštigati i zabraniti.
- V. Ki dicu nauka keršćanskoga, i navadne molitve niti sami ne naučaju, niti drugamo na nauk ne pošiljaju; ali prez pristojne oprave, hrane, ali meštrije zapušćaju, ter njim starjih špotanje, klatenje, opijanje, pogibelno tovaruštvo, ali drugo zlo (akoprem samo mangovanje) prepušćaju. Kako čine niki roditeli, ki bolje prigledaju nimu stvar, da se

saki dan dobro nahrani, nego dicu da se va Božjem strahu dostojno odhrane.

VI. Ki dicu va kakov stališ suproti njihovoj volji z grožnjum, ali drugim načinom siluju.

Verni keršćeniki! Za ljubav Božju i predragih dušic, za pet Ran i kervi Kristuševe vrodnost prosim vas, marlivo se skerbite dicu polag Božje volje pošteno othraniti; da ne zadobite z njimi skupa morebit i ovde vrimenitoga, itamo vekovečnoga pakla, kadi bi se med sobum proklinjali va onih vražjih prestrašnih mukah, kim nigdar ne bude KONAC.³¹

I na kraju. Tko je autor *Horvatskoga katekizma* (1747.)? Je li to Juraj Mulih ili koji redovnik tadašnjih Hrvata u zapadnoj Ugarskoj? Ili obojica, redovnik i Mulih? Ako se, samo letimično, uspoređi Mulihova knjiga *Posel apoštolski* (1742.) i *Horvatski katekizam* (1747.), uočavaju se dodirna mjesta između njih. Dakle, detaljniju bi analizu spomenutih djela trebalo tek provesti i na jezičnoj razini, možda bi se odgovor mogao dobiti. No, to ostavljam budućim istraživanjima.

³¹ Predočeni tekst Regula koji se nalazi na str. 133-144 u *Horvatskom katekizmu* (1747.), prepisao je Alojz Jembrih u suvremenu latiničku grafiju pri čemu je pisanje velikog i malo slovo prema hrvatskom pravopisu. Interpunkcija je ostavljena kako je u izvornome tekstu.